

Den gode overgang – om at komme godt afsted og sikkert frem

Af Cand. Psych. Inge Schoug Larsen

Kære Nicolai

Nu kan jeg ikke lege med dig mere, for jeg er startet herovre på fritidsordningen. Ha' det godt i børnehaven. Ovre i børnehaven kan du få flere venner. Når du bliver stor kan du også komme på fritidshjemmet. Kærlig hilsen Mikkel

Brevet er skrevet af Mikkel på 6 år, godt en måned efter at han har forladt sin børnehave for at starte i fritidsordning. Under teksten har Mikkel tegnet et billede af fritidsordningen og en masse farvestrålende biler. Brevet har Mikkel skrevet til Nicolai på 4 år, der stadig går i Mikkels gamle børnehave. Mikkel er et såkaldt '1.maj-barn', dvs. at han er startet i fritidsordning 1. maj samme år, som han skal begynde i børnehaveklasse i august. Formålet med at lade de kommende skolebørn starte i fritidsordningen nogle måneder før sommerferien er, at de skal have tid til at finde sig til rette i fritidsordningen, inden den næste store forandring i deres liv indtræder – overgangen til at blive skolebarn.

Når det er en god ide at skille skolestart og start på fritidsordning ad, så er det fordi det altid er en udfordrende opgave for et barn at skifte udviklingsmiljø. Udfordrende, spændende og til tider også rigtig svært. Det gælder alle typer af institutionsskift. Derfor er det også vigtigt at give barnet tid og hjælp til at finde sig tilrette i overgangen fra det ene miljø til det andet.

Tavse emner

En norsk forsker i pædagogik, Tullie Torstenson-Ed, der har undersøgt, hvordan børn oplever tiden i daginstitution og skole, peger på, at mange børn har brug for det, hun kalder, *tolkningsstøtte* i forbindelse med vigtige overgange i deres liv. Tolkningsstøtte handler om, at de voksne hjælper barnet med at sætte ord på de ting, det oplever. Både det sjove, det nye og spændende og – ikke mindst - det svære. Når Torstenson-Ed kommer på sporet af begrebet tolkningsstøtte skyldes det, at hun i sine samtaler med børnene opdagede, at der var bestemte typer af oplevelser, som børnene så ud til at stå vældig alene med og som ligesom udgjorde huller i børnenes erindringer. *Tavse emner*, kalder Torstenson-Ed disse oplevelser, som de voksne ikke ser eller ikke taler om. Et af de tavse emner Torstenson-Ed fik øje på, var mobning. Ikke nødvendigvis mobning i den betydning vi (voksne) almindeligvis taler om dette, men børnenes subjektive oplevelse at være ny, ikke at høre

til, at være 'udenfor' og ikke blive inviteret ind i lege, osv. Især i forbindelse med skift fra et udviklingsmiljø til et andet, oplever mange børn denne form for eksklusion eller mobning. (Mobning er børnenes egen benævnelse for det, de oplever.)

Der findes også andre tavse emner i forbindelse med institutionsovergange. Et af de emner, jeg er blevet opmærksom på igennem mit arbejde er, at en del børn oplever stor sorg ved at forlade miste bedste venner og afholdte voksne, og at dette sjældent gøres til genstand for bearbejdning. *Tab og savn* bliver således også tavse emner og derved noget, barnet må håndtere alene.

Afskeden med det kendte

Når barnet flytter fra et udviklingsmiljø til et andet, fokuserer vi ofte på det nye barnet skal møde. Vi er vældig opmærksomme på hvilke færdigheder, der kræves af barnet for at klare sig i det nye. Hvad skal barnet kunne (selv), hvilke krav vil det møde, hvad skal det have med sig, osv.? Men vi er ikke så gode til at forberede barnet på afskeden med det gamle. Og vi er slet ikke gode til at 'se tilbage' sammen med barnet og snakke om savnet af yndlingspædagogen Dorthe eller bedstevennen Nicolai. Måske vi undgår at tale om det, fordi det minder os om tab, vi selv har været igennem, eller måske vi bare glemmer det i vores iver efter at hjælpe børnene til at blive store, dygtige og selvhjulpne. Vi overser at afskeden fra det gamle miljø ofte indebærer en egentlig separationsproces på lige fod med andre separationsprocesser i livet, som fx skilsmisse og tab af en nærtstående, og den kræver samme opmærksomhed og psykiske energi fra barnet. Overskuddet til at orientere sig i det nye bliver derved så meget mindre for barnet

Mikkel, forfatteren til det indledende brev, er en af de drenge, som ingen rigtig havde snakket med om hans savn. Selv om Mikkel er en stor og dygtig dreng, som alle forventede ville klare overgangen fra børnehave til fritidshjem og skole rigtig godt, og så gik han alligevel her, en måned efter, og savnede sin lille 4-årige ven, Nicolai, rigtig meget. Som brevet fortæller, så bekymrer Mikkel sig om Nicolai. Han tænker på om Nicolai har fået nye venner nu, hvor Mikkel ikke er der til at lege med ham mere. I brevet trøster han Nicolai med, at når han bliver stor, så kommer han også over i fritidsordningen, og så kan de lege sammen igen. Det brev Mikkel skriver, og sender til Nicolai, hjælper Mikkel med at forholde sig til savnet. Og senere, når børnehaven sammen med Nicolai besvarer brevet, får Mikkel (og Nicolai) endnu en bid af savnet og afskeden på plads inden i sig.

Overgangsobjekter

Mikkels brev til Nicolai blev skrevet som en del af projekt, der havde til formål at udvikle og evaluere pædagogiske metoder til at støtte børn i forbindelse med institutionsovergange.ⁱ

Metodeudviklingen var bl.a. inspireret af Winnicotts begreb om *overgangsobjekter*. Winnicott var i 1920'erne og 30'erne børnelæge på et hospital i London, og her observerede han, at de børn, der havde genstande med sig hjemmefra, som fx en slidt sutteklud eller en elsket bamse, klarede adskillelsen fra forældrene bedre end de børn, der ikke havde sådanne ting med sig. Han opdagede, at overgangsobjekterne, som han kaldte disse genstande, danner en slags psykologisk bro mellem barnet og de fraværende forældre. Duften, sanseoplevelsen, fornemmelsen af genstanden sætter barnet i stand til på et indre, symbolsk plan at genskabe en følelse af nærvær og tryghed – næsten som om mor og far var der. På den måde repræsenterer overgangsobjektet på én gang forældrene og barnet selv, og accentuerer både adskillelsen og relationen mellem dem.

Handlinger, der forbinder

I det pædagogiske arbejde med at støtte barnet i overgangen fra en institutionsform til en anden, er det oplagt at lade sig inspirere af teorien om overgangsobjekter. Overgangsobjekter skal i en pædagogisk sammenhæng forstås bredt som *midler til at skabe forbindelser mellem det nye og det gamle*. Det kan være forbindelser på det følelsesmæssige, det erkendelsesmæssige eller det handle-mæssige plan. Ordet overgangsfelt er måske mere velegnet i den sammenhæng, fordi det ikke kun refererer til en genstand, men til en række af genstande og (pædagogiske) handlinger, der tilsammen har til formål at sammenknytte barnets tidligere erfaringer, dets tanker og følelser med de nye udfordringer, det står over for. Når Mikkel skriver et brev til Nicolai, fungerer brevet som en form for overgangsfelt på det følelsesmæssige plan. Det forbinder Nicolai tilbage til børnehaven, til Nicolai (og savnet af ham) og til fremtiden, hvor han ser sig selv i fritidsordningen, sammen med Nicolai. Og samtidig erkender han sig selv som adskilt fra Nicolai. På nøjagtig samme måde som Winnicotts børn oplevede sig på en gang forbundet med og adskilt fra forældrene gennem overgangsobjektet. Et vigtigt aspekt i eksemplet med Mikkel er, at der er voksne omkring ham, der gør det muligt at skabe dette overgangsfelt. Der er nogen, der hjælper Mikkel med at skrive brevet, og mens de gør det, snakker de måske om Nicolai og om børnehaven og alt det, der er vigtigt at snakke om, når man har forladt nogen og noget, man har været knyttet til.

En del institutioner og dagplejere arbejder med Barnets Bog, der er en slags billedbog over barnets liv i institutionen eller dagplejen, og som følger med barnet over i den nye institution. Funktionen af Barnets Bog er, på samme vis, at skabe forbindelse mellem det nye og det gamle, og fortælle

barnets historie på en måde, som er i overensstemmelse med barnets eget sprog. Der findes efterhånden utallige varianter af sådanne personlige billedbøger, som især er en hjælp for de mindre børn, der, når de mærker savnet, eller føler sig lidt alene, kan finde bogen frem, og gennem den skabe en symbolsk bro mellem det, der er og det, der var.

At være den samme – og dog forskellig

Men også på det erkendelsesmæssige og det handlemæssige plan er det vigtigt at barnet formår – og får hjælp til - at forbinde fortid, nutid og fremtid. Det indebærer bl.a., at barnet i overgangen fra et udviklingsmiljø til et andet, i et vist omfang skal kunne se sig selv (og opleve at blive set) som den samme i begge miljøer. Forudsætningen for dette er, at dét barnet kan og ved i det ene miljø, også er meningsfuld kunnen og viden i det andet miljø. I et udviklingsperspektiv er det tillige vigtigt, at barnet i det nye miljø møder andre og mere komplekse udfordringer, som kræver at det bruger sin allerede tilegnede viden og kunnen på helt nye måder. Som den amerikanske udviklingspsykologi, Urie Bronfenbrenner, siger: *"Alt hvad vi lærer, lærer vi i tilknytning til nogen og noget på baggrund af, hvad vi allerede tidligere har lært"*.

Overgangen fra et miljø til et andet, fra en institutionsform til en anden, indebærer således principielt altid muligheden for ny udvikling og styrkelse af identiteten, og på samme tid risikoen for at miste noget af sig selv, hvis ikke den modtagende institution kan eller vil anerkende helheden af det, barnet kommer med.

Mange forskelle og få ligheder

I forbindelse med institutionsovergange er det altså af stor vigtighed, at der på den ene side er en vis lighed mellem udviklingsmiljøerne, og på den anden side, at der er forskelle, som tvinger barnet til at udvikle nye kompetencer og bruge sin viden og erfaringer på nye måder. Det er min erfaring, at det ikke er forskellene, der er det store problem. Problemet er oftere, at der mangler ligheder eller koblingspunkter mellem miljøerne, som gør det muligt for barnet at føle tilstrækkelig bekendthed med det nye, som får det til at føle sig kompetent og tryk. Man har brug for at føle sig kompetent og tryk, når man forlader et miljø for at indtage et andet. Det gælder uanset om man er et 3-årigt vuggestuebarn på vej i børnehaven, et 6-årigt børnehavebarn på vej i børnehaveklasse eller et 10-årig fritidshjemsbarn på vej i klub. De pædagogiske veje, der leder til trygheden, er dog vidt forskellige.

Det nødvendige samarbejde

Det mindre barn (vuggestue- og børnehavebarnet) har først og fremmest brug for nære og konkrete støttepunkter som billedbøger, en kuffert med ting, barnet er knyttet til og som kan formidle konkrete fortællinger om barnet, o.l. Det har også brug for et vist kendskab til de nye voksne (fx opnået gennem forudgående besøg) og at de aktiviteter, de møder i det nye, ligner noget de kender. Især det sidste er en stor udfordring i forbindelse med overgangen fra børnehave til skole, og det stiller krav til daginstitution og skole om at åbne sin virksomhed mod hinanden i langt større omfang, end der er tradition for på nuværende tidspunkt.

Det større barn har først og fremmest brug for at etablere relationer til jævnaldrende og at få indtryk af (lege-)kulturen i det nye miljø forud for et institutionsskifte. Men også dette kræver voksne, der formidler kontakt og som skabe forbindelser på tværs af institutionsgrænserne.

Så spil dog bridge....!

Fælles for alle institutionsovergange er således, at jo bedre forbindelser de voksne formår at skabe for børnene, desto bedre udviklingsmuligheder giver vi dem. Så lad os slutte af med endnu et par ord fra Bronfenbrenner, der understreger, at hvis børnene oplever, at de voksne på tværs af udviklingsmiljøerne vil hinanden noget, så giver det barnet langt bedre vilkår for at bevæge sig fra et miljø til et andet. Som han så klogt siger: ”*Så gå dog ud og spis sammen, eller spil bridge sammen, - bare I lærer hinanden at kende!*” (Frit citeret) Det vigtigste er således ikke, om man som udgangspunkt taler samme sprog eller tænker på samme måde, men at man er villig til at mødes som mennesker, der er optaget af den samme opgave: At skabe trygge, dygtige og glade børn både på kort sigt i den enkelte institution og på lang sigt i et livsperspektiv.

ⁱ Projektet er beskrevet i Daniela Cecchin & Larsen, Inge Schoug: *Pædagogiske forbindelser* samt i rapporten *Pædagogisk kontinuitet*, der kan downloades på www.bupl.dk